

MÛSİKÎ YAZILARI

ALİ RİFAT ÇAĞATAY

VakıfBank Kültür Yayınları: 0094
Sanat: 008

MÜSİKİ YAZILARI
ALİ RİFAT ÇAĞATAY

İnceleme
Prof. Dr. Nilgün Doğrusöz
Çeviri Yazı
Celal Volkan Kaya

Kapak Görseli ve Sayfa Uygulama
Faruk Özcan

Kitap Editörü
Doç. Dr. Mehmet Öncel

Son Okuma
Ömer Uzunağaç

VakıfBank Kültür Yayınları
Büyükdere Caddesi
No: 97 – Kat 4
Şişli 34394 İstanbul
Telefon: 0 212 354 5730
www.vbky.com.tr – info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2021

ISBN 978-605-7947-99-4

Kitabın yayın hakları VakıfBank Kültür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Baskı
Turkvaz Haberleşme ve Yay. A. Ş.
Güzeltepe Mahallesi Mareşal Fevzi
Çakmak Caddesi B Blok No: 29/1/1
Eyüpsultan İstanbul
Telefon: 0212 354 3000
Sertifika No: 46403

1. Baskı: Haziran 2021

MÛSİKÎ YAZILARI

ALÍ RÍFAT ÇAĞATAY

İNCELEME

NİLGÜN DOĞRUSÖZ

ÇEVİRİ YAZI

CELAL VOLKAN KAYA

ALİ RİFAT ÇAĞATAY

1867 yılında İstanbul'da doğdu. 1886 yılında Kocamustafapaşa Rüşdiye-i Askeriyesi'nden mezun oldu. 1889 yılında Şura-yı Devlet kaleminde memuriyet hayatına başlayarak çeşitli görevlerde bulundu. 1914 yılında Dârübedâyı Müzik Şurası Heyeti'nin başkanlığını üstlenerek kurumsal müzik eğitimi çalışmalarında görev aldı. 1920'li yıllarda Şark Müsiki Cemiyeti, Türk Müsiki Ocağı ve Türk Müsiki Cemiyetleri Federasyonu'nu yöneterek müzik hayatının kurumsallaşmasında öncü bir rol üstlendi. 1927 yılında İstanbul Konservatuarı Tasnif ve Tespit Heyeti'nde üyeliğe getirilerek klasik Türk müziğine ait birçok eserin yayınlanmasına katkıda bulundu. Türk müziğinin modernleşmesi fikrini savundu. Bestelediği *İstiklal Marşı*, 1924-1930 yılları arasında resmî beste olarak kabul edildi. Çeşitli formlarda bestelediği eserleri arasında çok sesli olanları da mevcuttur. Birçok dergi ve gazetede müzik hakkında makaleleri yayınlanan Çağatay, 1935 yılında İstanbul'da vefat etti.

NİLGÜN DOĞRUSÖZ

1967 yılında İzmir'de doğdu. 1989 yılında Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi Konservatuarı'ndan mezun oldu. Lisansüstü eğitimini tamamladığı İstanbul Teknik Üniversitesi tarafından 2000 yılında araştırma için yurt dışına gönderildi. New England Konservatuarı'nda ve Harvard Üniversitesi'nde The Center for Middle Eastern Studies bölümünde misafir öğretim elemanı olarak bulundu. 2004 yılında müzikoloji doçenti oldu. 2013 yılında profesör kadrosuna atandı. 2014'te İTÜ Osmanlı/Türk Müziği Araştırmaları Grubu'nu (OTMAG) kurdu ve çeşitli müzik arşivleri üzerine projeler yürüttü. Halen İTÜ TMDK Müzik Teorisi Anabilim Dalı'nda öğretim üyesidir.

CELAL VOLKAN KAYA

1989 yılında İstanbul'da doğdu. Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü 2012 yılında tamamladı. Ardından İstanbul Teknik Üniversitesi Müzikoloji Yüksek Lisans Programı'na girerek, buradan 2014 yılında mezun oldu. İTÜ OTMAG'ın kurulduğu 2014 yılından beri davetli üye olarak çeşitli projelerde yer aldı. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde 2014 yılında yazma eser uzman yardımcısı olarak başladığı görevini, 2019 yılından itibaren yazma eser uzmanı unvanıyla sürdürmektedir.

İÇİNDEKİLER

Sunuş	9
-------	---

ALİ RİFAT ÇAĞATAY

Çok-kimlikli Yönleriyle Ali Rifat Çağatay ve Yazı/Yayın Hayatı	17
Ali Rifat Bey'in Aile Hayatı	18
Kurucu ve Yönetici Kimliği	29
Ali Rifat Bey'in İstiklal Marşı Bestesi	37
Yenilikçi Arayış ve Denemeleri	39
Yazı Hayatı	46
Kaynakça	85

MÛSİKÎ YAZILARI

Türk Mûsikîsi Teorisi	91
Fenn-i Mûsikî Nazariyatı	93
Birinci Ders	97
İkinci Ders	100
Üçüncü Ders	103
Dördüncü Ders	106
Beşinci Ders	108
Altıncı Ders	111
Yedinci Ders	114
Sekizinci Ders	117
Dokuzuncu Ders	121
Onuncu Ders	123
On Birinci Ders	126
On İkinci Ders	128
On Üçüncü Ders	131
Notalar Hakkında İhtâr-ı Mahsûs	134

20. ASIR TÜRK MÜSİKİSİNİN MESELELERİ

[Dârülbedâyi'de Mûsikî-yi Osmânî]	139
Musâhabe-i Mûsikiyye	142
Alaturka Mûsikîde Teceddüd Hareketleri	175

MÜZİSYENLER

Tanburî Cemil Bey	179
Dr. Suphi Ezgi	194
Sâmih Rifat Bey	199
Şerif Muhiddin Targan	202

TÜRK MÜSİKİSİNİN KÖKENLERİ BAKIMINDAN DÜNYA MÜSİKİ TARİHİ

Türk Tarihinin Ana Hatları / Türklerin Medeniyete Hizmetleri / Fikir Hayatı / Güzel Sanatlar / Mûsikî ve Raks	213
Eski Yunan Mûsikîsi	222
İlk Müsveddeye Karşı Yapılan Tenkitlere Cevap Mûsikî	232
	253

POLEMİKLER

Musa Süreyya Bey - Ali Rifat Çağatay Polemiği	287
İbrahim Naci Bey - Ali Rifat Çağatay Polemiği	293

RÖPORTAJ

Ali Rifat Bey'le Mülakat / Süleyman Cevat	313
Nota Yayınları	325
Yazıların Kronolojisi	327

Sözlük	329
Dizin	341
Notalar	351
Albüm	431

SUNUŞ

Müzik çevrelerinde çoğunlukla İstiklal Marşı'nın ilk bestecisi olarak bilinen, özellikle "Tereddüt" adlı eseri ile tanınmış, yenilikçi bir müzik adamı olduğu hafızalarda yer etmiş olan besteci, üdî, çellist, şef, notist Ali Rifat Çağatay'ın yayın hayatı, üzerinde durulmamış bir konudur. Çağatay'ın yazıları, hem çoğunlukla çeşitli gazete ve dergi sayfaları arasında kaldığından, hem de yazıların önemli bir kısmı eski harflerle basılmış olduğundan, ardından gelen nesillerce bilinmemektedir. Oysa yaşadığı çağın dönüşüm ruhunu benimseyen, Doğu ile Batı'ya bütünleştirici bir biçimde yaklaşan ve yaklaşımını deneysel çalışmalarıyla Türk müziği sahasına yansıtarak mevcut müzik hayatını geliştirmeye uğraşan Çağatay, bu uğraşısını yalnızca müzik besteciliği ve icracılığıyla değil, yazılarıyla da çağdaşlarına ve gelecek nesillere iletmiştir.

Prof. Dr. Nilgün Doğrusöz'ün koordinatörlüğünde İTÜ bünyesinde kurulan Osmanlı/Türk Müziği Araştırmaları Grubu'nun (OTMAG), Ali Rifat Çağatay'dan torunu Alp Altınır'e intikal eden arşiv üzerindeki çalışmalarının ilk ürünü *Ölümünün 80. Yılında Ali Rifat Çağatay* etkinliğiydi (3 Mart 2015).¹ Bu etkinli-

1. Ali Rifat Çağatay'dan geriye kalan arşiv üzerinde, OTMAG bünyesinde hazırlanan yayınlar şunlardır:

– Nilgün Doğrusöz (yay. koor.) - Dilhan Konan (yay. yön.), *Ölümünün 80. Yılında Arşivinden Ali Rifat Çağatay Besteleri*, İTÜ OTMAG, İstanbul, 2015.

– Nilgün Doğrusöz (yay. haz.) - Ali Ergür (yay. haz.), *Musikinin Asri Prensi Ali Rifat Çağatay*, Gece Kitaplığı, İstanbul, 2017.

– Nilgün Doğrusöz (ed.), *Ali Rifat Çağatay'ın Arşivi I: Envanter*, İTÜ OTMAG, İstanbul, 2019.

ğin panel kısmındaki bir sunumda Çağatay'ın yazı hayatı konusu işlenmiş ve o zamana kadar erişilebilen bazı yazıları tanıtılmıştı. Bu kitapta ise, Ali Rifat Çağatay'ın elde mevcut tüm yayınları bir araya getirilerek ilgililerine sunulmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde çeşitli resmî görevlerde bulunan ve orta kademedeki bir bürokrat olan Ali Rifat Çağatay'ın tespit edilen ilk yayını 1895, son yayını ise 1934 tarihlidir. Aldığı eğitimin ve mesleğinin sonucu olarak, Çağatay'ın özellikle müziğin teknik konularını işleyen ilk yazıları, bugünün okuyucusuna karmaşık gelebilecek bir üslup ile yazılmıştır. 40 yıla yayılan yazı hayatı esnasında, Türk alfabesinde, imlasında, kelime dağarcığında, yazı üslubunda köklü değişikliklerin gerçekleştiğine tanık olan Çağatay elbette zaman geçtikçe, dönemin ruhuna uygun olarak dilde ve üslupta sadeliğe yönelmiş olsa da, son yazılarının kelime dağarcığının bile bugünün okuyucusuna yabancı kalması mümkündür.

Çağatay'ın yazılarını bir kitap halinde sunarken yukarıda bahsedilen hususlar göz önünde tutularak, metinleri sadeleştirmek tercih edilebilirdi. Fakat o takdirde metinlerin artık Çağatay'ın üslubunu taşımayacağı ve tekdüzeleşeceği, diğer yandan da okuyucunun o günkü dil ve üslupla karşılaşmasının, dönemin toplum ve müzik hayatına daha vâkıf olmasını sağlayacağı açıktır. Bu yüzden, Çağatay'ın yazıları olduğu gibi bugünkü alfabemize aktarılmış ve artık kullanımdan düşmüş olan kelimeleri içeren bir sözlük, kitabın sonuna eklenmiştir.

Bahsi geçen imla ve alfabe değişikliklerinin, Çağatay'ın yazılarını bugünkü alfabemizle yeniden yayınlarken düşündürdüğü diğer bir konu, Avrupa dillerinden gelen terim ve özel isimlerin yazımı hususudur. Eski alfabemizin kullandığı Arap harfleri ile

– Nilgün Doğrusöz (ed.), *Ali Rifat Çağatay'ın Arşivi II: Makaleler*, İTÜ OTMAG, İstanbul, 2019.

– Nilgün Doğrusöz (ed.), *Ali Rifat Çağatay'ın Arşivi III: Belgeler*, İTÜ OTMAG, İstanbul, 2021 [Yayına hazırlanmaktadır].

okunduğu gibi yazılan Avrupalı özel isimler Latin harflerine aktarılırken bugünkü teamüle uyulmuş ve özel isimlerin kendi dillerindeki orijinal imlaları tespit edilerek kullanılmıştır. Orijinali tespit edilemeyen bazı özel isimler ise okunduğu gibi yazılmıştır.

Ali Rifat Çağatay, yazılarında Avrupa müzik terimlerini kullanacağı zaman farklı yöntemler tercih etmiştir. Çođu zaman, bir terimi hem okunuşuna göre Arap harfleriyle yazmış, hem de parantez içinde o terimin orijinal yazımını Latin harfleriyle göstermiştir. Bazen ise yalnızca Latin harfli orijinal imlasını yazmakla yetinmiştir. Çağatay'ın zihninde ve dönemin Türk müzik terminolojisinde yerleşmiş veya yerleşmemiş olan Avrupa müzik terimlerinin ne olduğunun anlaşılabilmesi için, bu gibi terimler, yazar nasıl yazmayı tercih etmişse öyle aktarılmıştır. Ali Rifat Çağatay'ın yazılarında görülecek dipnotlar, Çağatay'a aittir.

Ali Rifat Çağatay'ın yazıları çoğunlukla dergi ve gazete sütunlarında yayınlanmış olduğundan, hacimli yazıları birkaç parçaya bölünerek tefrika halinde basılmıştır. Burada ise bu yazılar birleştirilmekle birlikte, her parçanın kaynağı ayrı ayrı belirtilmiş olduğundan okuyucuların aslı yayın şeklini tespit edebilmeleri de mümkün olacaktır. Diğer yandan, yazılar, içerdikleri konular bakımından gruplandırılmış ve her gruptaki yazılar kendi içlerinde kronolojik olarak sıralanmıştır. Ayrıca, Ali Rifat Çağatay'ın tüm yazılarını kronolojik olarak gösteren bir liste de ilave edilmiştir.

Bilindiđi üzere her metin, o metnin yazılmasına sebep olan bir arka plana sahiptir. Fakat yazılışından yüz yıla yakın bir süre geçtikten sonra okunan bir metnin arka planını her zaman rahatça anlamak mümkün olmayabilir. Türk müziğinin yakın dönem tarihi gibi henüz tüm yönleri aydınlanmamış ve ana referans kaynakları oluşmamış bir konuda, dipnotlarla yapılacak açıklamaların bazen asıl metnin hacmini aşması dahi mümkündür. Bu sebeple, Çağatay'ın yazılarından önce sunulan derinlikli incelemenin okuyuculara bir kılavuz olması hedeflenmiştir.

Ali Rifat Çağatay'ın yazı hayatında önemli bir yer tutan polemik yazıları bölümünde yalnızca kendi kaleminden çıkan yazılar değil, karşı tarafın yazdıkları da dahil edilmiştir. Bununla, yazıların bağlamından kopmaması ve okuyucunun tartışmaları daha iyi kavrayabilmesi amaçlanmıştır.

Kitabın sonunda, Ali Rifat Çağatay'ın çeşitli bestelerinin notalarını içeren yayınların tıpkıbasımları eklidir. Bunlar, Çağatay'ın sağlığında yayınlanmış eserleridir. Vefatından sonra da birçok bestesinin notaları çeşitli yerlerde basılmış olan Çağatay'ın sağlığında görüp kontrol etmesi mümkün olan, kısmen de olsa kendi denetiminden geçtiği düşünülebilecek nota yayınlarına, Ali Rifat Çağatay'ın yayın hayatı kapsamına girmelerinden ötürü kitabımızda yer verilmiştir.²

Ali Rifat Çağatay'ın tüm yayın hayatını kapsamayı hedefleyen bu kitapla, Çağatay'ın şimdiye kadar varlığı bilinmeyen, bilinse de ulaşılamayan ve okunamayan birçok yazısının gün yüzüne çıkması sağlanmışsa da dergi ve özellikle gazete sayfalarında kalan makalelerin bulunmasının bazen tesadüflere bağlı oluşu, bilinmedik Çağatay yazılarının ortaya çıkması ihtimalini her zaman geçerli kılmaktadır. Bu meyanda, Osman Nuri Ergin'in büyük eseri *Türkiye Maarif Tarihi*'nde naklettiği şekliyle buraya aktarılan, başlığı ve künyesi ne yazık ki elde bulunmadığından "Dârülbedâyi'de Mûsikî-yi Osmânî" adını verdiğimiz yazının muhtemelen bir gazetede yayınlanmış olduğunu ve Ergin tarafından tamamının değil bir kısmının nakledildiğini düşündüğümüzü, bu yazının ilk basım yerinin ve tam şeklinin henüz tespit edilemediğini de belirtmemiz gerekir.

2. Ali Rifat Çağatay'ın bestelediği tüm eserlerin notaları için, yukarıda bahsi geçen etkinlik çerçevesinde basılmış olan *Ölümünün 80. Yılında Arşivinden Ali Rifat Çağatay Besteleri* (İTÜ OTMAG, İstanbul, 2015) adlı kitaba bakılabilir.

OTMAG alışmaları vesilesiyle yakından inceleme imkânı bulduğumuz Ali Rifat ađatay'ın yayınları, etkili ve tutarlı görüşleriyle Türk müzik hayatının bir dönemini yönlendiren fakat bugün unutulmaya yüz tutmuş bir bestecinin düşünce dünyasını bize tanıttı. Ali Rifat ađatay'dan intikal eden arşivi OTMAG ile cömertçe paylaşan Alp Altınır, Erguvan Altınır ve Pertev Apaydın'a şükranlarımızı sunuyoruz. Ürettikleri VF OttoAneumatic adlı Hamparsum müzik yazısı fontunun bu yayında kullanılmasına izin veren Múnster Üniversitesi Corpus Musicae Ottomaniacae (CMO) proje yönetim kurulu başkanı Prof. Dr. Ralf Martin Jäger'e ve fontun uygulanmasında destek olan Salih Demirtaş'a teşekkür borçluyuz. Ali Rifat ađatay'ın fikir evrenini günümüz okuyucusuna aktarma sorumluluğunu üstlenen VakıfBank Kùltür Yayınları'na da müteşekkiriz.

Prof. Dr. Nilgün Doğrusöz
Celal Volkan Kaya

İstanbul, 20 řubat 2021